

ВЕНЕТЫ І СКЛАВЕНЫ: ДА ПЫТАННЯ ПАХОДЖАННЯ ЭТНОНІМАЎ

У. В. Тугай, БДПУ(Мінск)

Адной з найважнейшых праблем сучаснай гістарыяграфіі славянства з'яўляецца вырашэнне праблемы этнагенеза славян. Остгоскі гісторык VI ст. н.э. Іардан у сваёй вядомай працы «Гетыка піша»: «После поражения герулов Германарих двинул войско против венетов, которые хотя и были, однако, могущественны благодаря своей многочисленности и пробовали сначала сопротивляться... Это и венеты... происходят от одного корня и ныне известны под тремя именами: венетов, антов, склавленов» [1, с.119]. Далей гісторык піша: «Хотя теперь по грехам нашим, они свирепствуют повсеместно, но тогда они подчинились власти Германариха [1, с. 19].

Другі візантыйскі гісторык VI ст. н.э. Пракопій з Кесарыі таксама пакінуў нам апісанне склавенаў [2, с. 5]. Ён быў першым з візантыйскіх гісторыкаў, якія мелі магчымасць непасрэдна назіраць славян пад час барацьбы за Балканскі паўвостраў. Са ўсёй дакладнасцю гаворыць Пракопій аб адзінстве славян і антаў: «У обоих этих варварских племен вся жизнь и законы одинаковы» [2, кн. 7, гл. 14, пар. 22.]. «У тех и других один и тот же язык», с точки зрения Прокопия «достаточно варварский» [2, пар. 26]. «И по внешнему виду они не отличаются друг от друга. Они очень высокого роста и огромной силы. Цвет кожи и волос у них очень белый или золотистый и не совсем черный. ... И некогда даже имя у славян и антов было одно и то же» [2, пар. 22–29]. Шмат цікавага матэрыяла можна знайсці у яго працах адносна побыту, рэлігіі, грамадскага ладу старажытных славян. Але усе яны напісаны з пункта гледжання «выбранага народа рымлян» да варвараў – славян.

Гісторыкамі прызнана, што этнічным склавенамі ўпершыню ўжываецца ў VI ст. н.э. Этнічны тэрмін «склавена» ўжываецца ў сувязі з апісаннем другога роднаснага этнаса – «венеты». На старонках сваёй працы Іардан тройчы згадвае этнічны тэрмін «венеты». У першым выпадку найменне «венеты» ўжываецца аўтарам найбольш канкрэтна з указаннем тэрыторыі рассялення гэтага племені. Іардан фіксуе вобласць рассялення «шматлюднага племені («nation populosa») венетаў», падкрэсліваючы працягласць занятымі імі прасторами, якія цягнуцца ад вытокаў Віслы і Карпацкіх прагорак да усходу і на поўнач. Іардан не цікавіўся землямі на захад ад Віслы, таму што апісваў Скіфію, якую ад Германіі аддзяляе Вісла: таму заходнім рубяжам венетаў ён лічыў менавіта гэтую раку.

З поўдня тэрыторыя венетаў перасякалася Карпатамі, на поўнач і на ўсход, а таксама на паўднёвы ўсход яна прасціралася на далекія і нявызначаныя прасторы.

У прыведзеным у пачатку артыкула дакуменце, які расказвае пра паход остгоскага караля Эрманарыха, зноў падкрэсліваецца іх шматлікасць і магутнасць: Іардан сцвяржае, што яны (венеты) вядомы пад рознымі назвамі «галоўным чынам склавенаў і антаў» [1, с.119].

Для таго, каб высвятліць паходжанне і этнічную прыналежнасць склавенаў, зробім невялікі экскурс у гісторыю венетаў, якіх лічаць прамымі продкамі славян. Упершыню назва «венеты» сустракаецца ў гістарычных крыніцах не раней I ст. н.э., калі не лічыць упамінанне Геродота пра энетаў, што жывуць на узбярэжжы Адрыатычнага мора. Гэтыя раннія звесткі вельмі скуднаы і амаль не характэрныя для венетаў. Яны даюць толькі магчымасць зрабіць выснову пра шматлікасць венецкіх пляменаў і аб месцах іх рассялення.

У геаграфічных звестках часоў імператара Аўгуста, так званых Пеўцінгеравых табліцах, назва «венеты» сустракаецца двойчы. Гэта не азначае, што аўтары іцінерарыі хацелі паказаць некія асобныя венецкія вобласці. Хутчэй за ўсё карта сведчыць аб вялікай працягласці тэрыторыі, заселенай венетамі. Шляхі, якія праходзілі праз тэрыторыю, населеную венетами, перасякаліся некалькі разоў, верагодна ў розных месцах. Адзін з іх злучаў вобласць венетаў з вобласцю бастарнаў у Карпатах, другі – з вобласцю дакаў (па Пруту і ніжняму Дунаю). Да звестак пра венетаў адносяцца і працы Юлія Цэзара, дзе ён згадвае пра племя венетаў, якое межавала з галамі і якое ён перамог у марской бітве.

Плініў Малодшы прычысліў венетаў да сарматаў, якія абіталі ў найбольш блізкай да Германіі частцы Сарматыі, на Вісле [3 с. 97].

Тацэт вагаўся адносна вызначэння этнічнай прыналежнасці венетаў: ці прылічыць іх да германцаў, ці да сарматаў? [4, с. 46]. З аднаго боку, ён прызнаваў, што венеты запазычылі шмат чаго з нораваў і вобразаў жыцця бастарнаў, якія моцна перамяшаліся шляхам шлюбаў з сарматамі, з другога боку ён паведамляе пра такія рысы побыту, якія пераканаюць яго ў германскай прыналежнасці венетаў: яны будуць дамы, скарыстоўваюць шчыты, ахвотна перамяшчаюцца пешшу, прычым хутка.

Пталемей паставіў венетаў у рад «найвялікшых пляменаў», да якіх аднёс пеўкінаў, бастарнаў, язгаў і раксаланаў, амаксавію і аланаў – скіфаў [5, с. 7]. Іх значнасць ён падкрэсліў яшчэ указаннем на «плямёны меншыя», да якіх аднёс пеўкінаў, фінаў і інш. Па Пталемее месцам рассялення венетаў было пабярэжжа Венецкага заліва (Балтыйскага мора) у межах Еўрапейскай Сарматыі, якая абмяжоўвалася залівам з поўначы і ракой Вістулай з захаду.

Такім чынам, можна зрабіць выснову пра шматлікасць плямёнаў венетаў, вялікую працягласць месцаў іх рассялення і што яны склалі паўночны накірунак (ветку) усходняй групы славянскіх

плямёнаў. На жаль, такія вядомыя пісьменнікі як Пракопій, Агафій, Менандр, Фіафілат Сімакатта, сведкі якіх у большасці выпадкаў дакладныя, не ўжылі ў сваіх творах назвы венеэтаў. Што адбылося? Дзе дзеўся вялікасны народ?

Аб паходжанні назвы «венеты» было напісана ўжо шмат. Але ніводнае з гэтых тлумачэнняў не атрымала перавагу, такім чынам, пытанне да гэтага часу застаецца не вырашаным.

Славенскія даследчыкі лічаць, што назва Veneti ёсць ні што іншае як грэцкая форма наймення Sloveni. Менавіта праз ласкавыя формы Slovenŭci (ці Slovenŭci) яно укаранілася як пастаяннае ў некаторых пагранічных славянскіх плямён, якія на прычыне сваёй адаленнасці не змаглі развіць асабістай дзяржаўнасці, як, напрыклад, палякі, рускія, чэхі, сербы і іншыя. Да гэтых народаў адносяцца славінцы (кашубы) на Балтыцы. Як вядома, для грэцкай мовы неўжывальныя спалучэнні sl-, slo-. Дакладна так жа, як і для лацінскай. Верагодна, можа мець рацыю тое, што ўжывалася толькі два апошніх склады ад ласкавай назвы slo-vēnci.

І што магло атрымацца ў выніку? Нічога, акрамя слова Veneti. Так як ім быў чужы славянскі паўгалосны і, яны запісалі яго з дапамогай е, дакладна так жа, як славянскі с (перад мяккай і), які яны гулі як t.

Але славены (Sloveni) называліся таксама славянамі (Slovani). У гэтым выпадку ласкавая форма этноніма славяне магло гучаць як Slovanŭci. Гэта магло б растлумачыць іншую форму, якая ўжывалася для пазначэння славян, менавіта як анты (Anti). Slovanŭci, верагодна, ужо рэдуцыравалася ў Slovanci, ад чаго пайшоў этнонім Anti. Не Vanti, наколькі, як ужо гаравыралася, грэцкая мова не ведае гучнага фрыкатыўнага V. Існуе і скандынаўская гіпотэза ўжывання формы Ven, Van для абазначэння славян.

Існуюць і іншыя гіпотэзы паходжання назвы славяне – венеты (венеды). Вельмі характэрна тое, што готам быў вядомы глагол slawen, які азначаў маўчаць. Верагодна і яны лічылі славян «немцамі», поколькі іх мова была для германцаў незразумелай і ацэньвалася раўназначна маўчанню. Не вырашаным на сённяшні дзень застаецца для даследчыкаў пытанне аб тым, якім чынам атрымалася што назва славян у грэцкай трансклірацыі, sklabenoi ў гістарычных крыніцах з'явілася толькі ў VI стагоддзі? Славенскія даследчыкі славянства Іван Тамажыч і Мацей Бор лічаць, што ўсе указвае на тое, што ранейшую форму Slovenŭci пачала выціскаваць больш кароткая – Sloveni ці Slaveni: Так складалася лацінская форма Sclavus (раб) [6, с. 347–348].

Даследчыкі славянства лічаць, што слова славяне першапачаткова славянскія народы ўжывалі толькі паміж сабой і яно існавала побач з іншымі назвамі славян. Слова «славяне» ў іх усведомленні атасямлялася з мовай, як «слова». Яно азначала людзей, якіх можна зразумець, тых, хто размаўляў на той жа мове. У пэўны момант гэтае ўнутранае абазначэнне прыцягнула ўвагу іншых, і ў VI стагоддзі яго пачалі ўжываць як назву дадзенага народа.

Дык хто ж такія славяны, і чаму яны так раптоўна ўварваліся ў гісторыю ў VI стагоддзі?

Большасць даследчыкаў славянства выводзяць словен, славян з венеэтаў. З гэтым неабходна згадзіцца, вывучаючы венецкае пісьмо. Таксама неабходна пагадзіцца з тым, што ніадкуль раптоўна славяне не ўварваліся ў Еўропу. З'яўляючыся індаеўрапейцамі (а можа і еўрапеоідамі?) яны пад відам розных роднасных плямёнаў тысячагоддзямі пражывалі ў Еўропе ад Балтыйскага (Венецкага) мора да Чорнага, Атлантычнага акеана і Адрыатычнага мора. Акрамя таго, на Балканах і вакол Бодэнскага возера, якое ў рымскія часы называлася Lacus Venetus (Венецкае возера).

Пакуль яшчэ не ўдалося вырашыць пытанне аб даўнасці этнічнай назвы «славяны». Гэтая назва распаўсюдзілася на ўсе славянскія плямёны, але ў VI стагоддзі – галоўным чынам па тлумачэнні Іардана – маючым больш прыватнае значэнне. Славяны складалі тады заходнюю групу паўднёвай веткі славянскіх плямёнаў. Радам са славянамі крынцы называюць звычайна антаў, якія складалі ўсходнюю групу той жа паўднёвай веткі славянскіх плямёнаў. Паўночную ветку гэтых плямёнаў складалі венеты.

У XX стагоддзі існаваў шэраг тэорый, па якіх «славяны» – гэта «суовены» Пталімея, вельмі блізка «скалотам» Герадота. Але такія меркаванні не былі прызнаны і з'яўляліся малапаспяховай гіпотэзай і, зразумела, не маглі быць катэгарычнымі. Найбольш паспяхова ў гэтым накірунку прасунуў А. Д. Удальцоў [7, с. 6].

Ёсць аднак і адзінкавае, не пазбаўленае цікаўленасці, упамінанне этнічнага імя «склаў» («Sklavus»). Дарэчы, на сённяшні дзень яно не вытлумачана гісторыкамі. У эпітафі, прывесенай Марціну, ён быў спачатку абатам Думійскага манастыра, які знаходзіўся бліз упадзення Соны ў Рону, а затым – епіскапам горада Бракара ў паўночна-заходняй Іспаніі, гаворыцца, што ён далучыў да хрысціянства прадстаўнікоў шматлікіх плямён: «Ты прылучыў да саюза з Хрыстом розныя лютыя плямёны». Далей ідзе іх пералічэнне: Alamannus, Saxo, Turingus, Pannonius, Rugus, Sklavus, Nara, Sarmata, Datus, Ostrogotus, Frankus, Burgundio, Dakus, Alanus, Te duce nosse Deum gaudent; tua signa Svevus admirans ducit [1, с. 211].

Гэтую эпітафію прыводзіць у каментарыях да «Гетыкі» Іардана К.Ч. Скржынская і даводзіць да чытачоў, што гэты ўрывак быў недакладна змешчаны даследчыкам Мішуліным у аддзеле антычных пісьменнікаў услед за Плініем, Тацытам і Пталімеем. Таксама памылкова было вызначала аўтарства твора: эпітафія памылкова прыпісвалася Альціму Экдзіцію Авіту. Але галоўнае не ў тым, што Авіт

не з'являється старожитнім письменнікам-гісторыкам, а ў тым, што ў эпоітафіі вялікую цікавасць выклікае непасрэднае суседства ў пералічэнні плямён «Склава» з «Нарай». Апошняе імя цяжка з чымсьці супаставіць, акрамя як з Норыкам. Такім шляшам і пайшлі гісторыкі. Але тут можна было б засумнявацца. Што ж за такі этнас «Nara»?

Калі меліся на увагу плямены Норыка, а яны былі безумоўна славянамі, то лепш было б чакаць ад аўтара формы *Norensis*, *Noricanus*, ці, у крайнім выпадку, *Nora*. А «Nara» з'яўляецца чыста балцкай назвай і калі «Nara» – гэта «Nora» – Норык, то можна дапусціць, што норцы першапачаткова былі балтамі.

Увогуле, корань нар балцкага паходжання. Яго аснова супаставіма з літоўскім *neri* – ныраць, нырок, фінамоўным *parvaine* – парогі, быстрыні. Увогуле ў літоўскай і латышскай мовах ёсць шэраг слоў з гэтай асновай: *para* – русалка, *paras* – нырок, гагарка, і блізкія, падобныя да іх [8, с. 251]. Таму, верагодна, тыя тапанімы і гідронімы з корнем нар, што сёння захаваліся ў Еўропе, балцкага паходжання. І летапісная «Нара», што знаходзілася побач са «склавамі», магчыма, была першапачаткова балцкай. Далей «Аповесць мінулых гадоў» расказвае нам, што «нарцы ежы сьць словене» [9, с. 213]. У розначытанні па рукапісу Маскоўскай духоўнай акадэміі (Троіцкі 1-шы летапіс) сустракаецца загадкавыя «нарицаемые норци» [10, в. 19]. У пералічэнні 72 народаў у рускай «Тлумачальнай Палей» насупраць наймення некаторых народаў даны растлумачэнні: «авер поке сьць обези», «руми, иже зовутся греци», такжы і «норици, иже сьць словени». Верагодна, «Аповесць мінулых гадоў» і «Тлумачальная Палея» у дадзеным выпадку мелі некую агульную рускую крыніцу, па якой, верагодна, а можа быць паводле якога-нібудзь падання, норыкі і былі атаясамлены ў Русі са склавенамі.

Да сёняшняга часу даследчыкі славянства лічаць, што «*Sclavus*» і «Nara» – гэта прадстаўнікі аднаго племені, – менавіта склавенаў. Тое, што гэта не зусім так, мы паспрабавалі выказаць у сваіх меркаваннях.

Далей, улічваючы усё вышэй сказанае можна выказаць меркаванне, што назва склалены паходзіць ад іншых этнасаў, напрыклад, балтыйскіх скалоўаў. Апошняе з'яўлялася насельніцтвам самой паўночнай вобласці старажытнапрускіх земляў у нізоўях Нёмана – Скаловіі.

Упершыню назва Скаловія («terra Skalowo») згадваецца ў 1231–1240 гг. У складзеным *Ziber Census Daniel*. П. Дусбург, пералічваючы ў 1326 г. прускія землі з захаду на ўсход, згадвае Скаловію восьмай («*Octava Scalowia, in qua Scalowite*») [11, p.91].

Канчатковы захоп Скаловіі крыжачкамі адбыўся пасля 1281 г. пасля гэтага умацнілася міграцыя скалоўаў на тэрыторыю ВКЛ.

Скаловы згадваюцца П. Дусбургам у XIII стагоддзі, але гэта не азначае, што яны не існавалі раней, калі фарміравалася літаратурная традыцыя Іардана і Пракопія Кесарыйскага.

Яшчэ у канцы XVIII ст. некаторыя вучоныя зразумелі, што ўсе тэорыі, якія заснаваны толькі на аналогіі розных народаў са славянамі, не маюць ніякай каштоўнасці. Чэшскі славіст І.Даброўскі пісаў у 1810 г. свайму сябру Капітару: «Мяне задавальняюць такія даследванні. Толькі я прыходжу зусім да іншай высновы. Усё гэта даказвае мне, што славяне не з'яўляюцца дакамі, гетаімі, фракійцамі, іпірыяцамі, панонцамі... Славяне – гэта славяне, і найбольш блізкія да іх – літоўцы. Такім чынам, іх неабходна шукаць сярод апошніх на Дняпры ці за Дняпром» [12, с. 119].

Такім чынам, калі склалены (склавіны) – гэта венеты (венеды), то хто такія скаловы, што пражывалі на Балтыцы побач з венетамі? І побач з нарамі. Рызыкуну выказаць меркаванне, што назва склалены (склавіны) магла атрымацца ад спалучэння балцкіх скалоўаў і славянскіх венетаў. Гэта магло адбывацца, у той час, калі праславянская мова была аб'яднана з пралітоўскай.

Я ўпэўнены, што яшчэ задоўга да нашай эры, верагодна, многія стагоддзі, павінна была існаваць цесная сувязь паміж Балтыкай і Адрыатычным морам, іншымі словамі, паміж балтыйскім і адрыатычным этнасімі. Параўнанне славянскага лексічнага фонда з балтыйскім, асабліва славенскага з латышскім даказвае гэта. Рад асабліва сцяг у заходнеславянскіх прыслоўях, вялікая колькасць слоў, якія гучаць і перакладаюцца аднолькава – пераконвае ў гэтым.

Літаратура

1. Иордан. О происхождении и деяниях гетов («Cetica») / Иордан; вступ. сл., пер., коммент. Е. Ч. Скржинской. – М.: Издательство восточной литературы. – 1960. – 436 с.
2. Прокопий из Кесарии. Война с готами. Кн. V–VIII / Прокопий из Кесарии. – Пер. с греч. С. П. Кондратьева. – М.: Академия наук СССР, 1950. – 513 с.
3. Плиний Младший. Письма / Плиний Младший. – Пер. М. Е. Сергеевко [и др.]. – Москва – Ленинград, 1950. – с.
4. Тацит, Публий Корнелий. Сочинения: в 2 т. / Публий Корнелий Тацит. – Пер. В. И. Модестова. – СПб. – 1886 – 1887. – Т. 1-2
5. Ptolemaios, Geographica (Hg. C.F.A. Nobbe, 1843 – 45 – Neudruck Hildesheim 1966). Pytheas Massiliensis? De Oceano: Pytheas, Fragment (Hg. Hans Johachim Mette, Berlin 1952)
6. Бор, М. Венеты и этруски: у истоков европейской цивилизации. Избранные труды / Матей Бор, Иван Томажич. – СПб. : Алетейя, М.: Общество «Д-р Франце Прешерн», 2008. – 688 с.

7. Удальцов, А.Д. Основные вопросы этногенеза славян / А.Д. Удальцов. // Советская Энциклопедия: 12 т. – М., 1947. – Т. 6 – 7.

8. Жучкевич, В.А. Краткий курс топонимический словарь Беларуси / В.А. Жучкевич. – Минск: БГУ, 1974. – 448 с.

9. Повесть временных лет / Подг. текста и примеч. О.В.Творогова; Пер. Д.С. Лихачева // Повести Древней Руси XI–XII вв. – Ленинград, 1983. – с. 24–548.

10. Полное собрание русских летописей / Под ред. акад. Е.Ф. Карского. – Т.1: Троицкая первая летопись. – Москва: Издательство восточной литературы, 1962-1025с.

11. Salus, A. Baltus Raibos, tautos ir kiltus / A. Salus. – Vilnius: Zietuviu katalikumorslo akademija, 1985 p. 91

12. Ягіч, В. Письма Добровского и Копитара / В. Ягіч. – СПб. 1885. – 295 с.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПОГРЕБАЛЬНЫХ ПАМЯТНИКОВ X-XIII ВВ. НАСЕЛЕНИЯ ПОСОЖЬЯ И СОСЕДНИХ РЕГИОНОВ

И.О. Сечко, В.О. Тарасюк, СШ № 34 (Минск)

Каждое из восточнославянских племён имеет более чем вековую историю изучения. В ряде случаев – полуторавековую. Также каждое из них подверглось двум этапам изучения. Первым был этап накопления информации в результате разведок и раскопок. О наступлении второго этапа в изучении курганных древностей можно говорить со времени появления обобщающих монографий и публикаций, касающихся специальных вопросов.

На широкой территории (от Побужья и Понеманья на западе до междуречья Оки и Прони) погребальный обряд единообразен и прошёл определённые стадии в развитии: кремация в стороне или на месте, ингумация на материке, ингумация в яме. Из общего хронологического ряда (кремация в VIII – X вв., появление ингумации на уровне горизонта в X в., появление ямной ингумации в XII в.) слегка выбиваются вятичи. Отдельные захоронения с кремацией у этого племени создавались в XI–XII вв. В XI–XII вв. обряд кремации сосуществовал с обрядом ингумации. Поздний характер некоторых курганов позволил А. В. Арциховскому датировать последнюю стадию вятичских курганов XIV в. – чрезвычайно поздним временем для восточнославянских курганов. Т. В. Равдина скорректировала эту хронологию и датировала последний этап курганных древностей вятичей XIII в., однако, принимая во внимание обширность вятичской территории, её обособленность от соседей и их культурного влияния, «захолустность» и упорное нежелание принимать христианство (легенда об убийстве миссионера Кукши), нет ничего удивительного в том, что в отдельных местностях курганный обряд мог существовать большее время и быть более архаичным, чем у соседей.

Северяне выделяются резкостью смены обряда в конце X – первой половине XI вв. Если на территории других племён изучены, хоть и в небольшом количестве, переходные формы, такие как неполная кремация, то на территории северян таковые не найдены. Причиной резкого изменения погребальной обрядности (а также смены курганного инвентаря и привнесения элементов материальной культуры, связи с предшествующей роменской не имевших), скорее всего, является целенаправленная завоевательная политика киевских князей в отношении Северной земли. Практически не дают в этом плане информации мужские погребения – они единообразны на всей территории, включают в себя обычно ножи и лировидные пряжки [3, с. 87–88]. Корни самого важного элемента женского погребального инвентаря – височных колец – следует искать у западных славян. До сих пор они считаются основным этнически определяющим украшением, однако имеется множество нерешённых проблем, касающихся их. Стоит учитывать, что часто их находят по несколько экземпляров в погребении, поэтому непосредственное количество находок не должно вводить в заблуждение.

Ранние формы лучевых и лопастных колец обнаруживаются на территории северян (Зарайский клад, Полтавский клад, кольца типа «Горналь» и кольца типа «Кветуень») проходят там множество вариантов, заимствуются радимичами, сосуществуют в разных формах, причём часто не последовательно, а параллельно, и получают распространение на землях вятичей с исчезновением роменского населения на Северских землях и моды на них у радимичей. Редчайшая для территории Руси находка – денарий чешского короля Болеслава II Благочестивого 972/973–999 гг. была сделана в Мохове.

Являются редкой и важной находкой – гривны. Они указывают как на имущественный статус погребённой, так и на балтское или финское влияние. Двускатнопластинчатые «радимичские» гривны с орнаментом «волчий зуб» считаются вторым после семилучевых колец признаком племени и в иноплеменных погребениях рассматриваются как занесённые. Пластинчатые гривны, по мнению некоторых исследователей, сближают между собой племена радимичей и вятичей. Гривны северян «со стбиянами» не являются частой находкой, однако выделяются прослеживающимся подражанием чужим гривнам, вылившимся в трансформацию гривен с северянской спецификой.

Браслеты. Этот тип украшения получил свою специфику у каждого из племён, за исключением, разве что, дреговичей. Особенной популярностью, наряду с перстнями, пользовались у вятичей. У радимичей были популярны те же типы браслетов, только находки в меньших количествах. У северя-